ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Володимира
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "МЕЖИБІЖ"

ХМЕЛЬНИЦЬКА ЄПАРХІЯ
Української Православної Церкви

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІКА ДУХОВНОСТІ

з благословення Митрополита Київського і всієї України,
Предстоятеля Української Православної Церкви
Блаженнішого Володимира

Хмельницький, 2012

УДК 281.9.44
ББК 86.372.44
П 45

Редакційна колегія:

Білий Л.Г., кандидат педагогічних наук, директор Хмельницького інституту МАУП; ***Байдич В.Г.,*** кандидат історичних наук, директор Державного архіву Хмельницької області; Митрополит Хмельницький і Старокостянтинівський ***Антоній,*** кандидат богослов'я; ***Вашеняк І.Б.,*** кандидат історичних наук, доцент; ***Гундерук Л.М.,*** кандидат психологічних наук, доцент; ***Дацюк О.А.,*** кандидат богослов'я, секретар Хмельницької єпархії УПЦ; ***Погорілець О.Г.,*** директор Державного історико-культурного заповідника "Межибіж"; ***Парандій В.О.*** (відповідальна за випуск).

Рецензенти:

Кралюк П.М., доктор філософських наук, професор. Перший проректор Національного університету "Острозька академія".

Мордвінцев В.М., доктор історичних наук, професор. Заступник декана історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (Протокол №4 від 24 квітня 2012 р.)

ПЕДАГОГІКА ДУХОВНОСТІ: Збірка наукових праць в 2-х частинах./ Ред. кол. Білий Л.Г. (голова) та ін. – Хмельницький, 2012. – 284 с.

У Частині 1 збірки подано наукові статті за матеріалами роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції "Пересопницьке Євангеліє: духовна святиня українського народу" (до 455-річчя з початку написання Пересопницького Євангелія), яка відбулася 12 травня 2011 року. У Частині 2 збірки подано матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Історія, культура та освіта: християнський вимір", яка відбулася 4 травня 2012 року. У наукових публікаціях порушуються актуальні питання: історії створення Пересопницького Євангелія, духовності народу, історичного розвитку України та ін.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення вітчизняної історії та культури: учням, студентам, магістрантам, науковцям, викладачам вищих навчальних закладів та вчителям загальноосвітніх шкіл.

За зміст статей несуть відповідальність автори. Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів.

©Хмельницький інститут МАУП, 2012
©Автори статей

Завальнюк К. В., Стецюк Т. В.
СПОГАДИ ОТЦЯ НИКИФОРА НЕЖЕВЕНКА ПРО ПРЕПОДОБНОГО АМФІЛОХІЯ ПОЧАЇВСЬКОГО (1894-1971) 66

Кобріна К.
ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ В ОСОБАХ 70

Причишин С.М.
ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ РЕКТОРА КДС СВЯЩЕНОСПОВІДНИКА АМВРОСІЯ (ПОЛЯНСЬКОГО) І ПРАКТИКА ЗРАЗКОВИХ ШКІЛ ПРИ ДУХОВНИХ СЕМІНАРІЯХ ПОЧАТКУ ХХ СТ. 72

Гончар О.О.
ОЛЕКСАНДР ЛОТОЦЬКИЙ – ЗНАНИЙ ІСТОРИК ЦЕРКВИ І ЦЕРКОВНОГО ПРАВА 78

Іващук М.В.
РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ АБО КОНЦЕПЦІЯ ЦЕРКВА І ДЕРЖАВА 83

Гундерук Л.М.,
Юшкевич В.О.
ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ 87

Тітарчук В.Р.
УКРАЇНА У ПОЛІЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ХХІ СТОЛІТТЯ 90

Кирилова О. М.
ТРАДИЦІЇ ВІЗАНТІЙСЬКОГО КНИГОПИСАННЯ В ПЕРЕСОПНИЦЬКОМУ ЄВАНГЕЛІЇ 95

Олійник В. В.
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ ІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.) 99

Трембіцький А.М.
ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В ЕПІЧНІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ «НЕЗРЯЧИХ» МАНДРІВНИХ СПІВЦІВ 104

Подгурська С.С.
ОСОБЛИВОСТІ БАРОКОВІ МОВИ В УКРАЇНСЬКИХ КНИГОДРУКАХ: ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ 122

РЕЗОЛЮЦІЯ 126

суспільно-політичною. Її правильне рішення може стати для України досягненням.

Список джерел та літератури:

1. Білодід Ю. М. Структура духовності особистості // Вчені записки Харківського гуманітарного інституту «Народна українська академія».- Т. 6 / Гол. редактор В. І. Астахова. - Х.: Око, 2000. - С. 239 - 248. 2. Винницький О. Церква і духовне буття / Духовні скарби українського народу в житті молоді. – Тернопіль: МП "Чумацький шлях", 1994. – С.62-64. 3. Дудар Н. Релігійність молоді // Людина і світ. – 2009. – №9. – С.42-44. 4. Мельник П., Лановенко І. Психологічні механізми девіантної поведінки // Право України. - 2000.- №4

Тітарчук В.Р.
Старший викладач Хмельницького інституту МАУП

УКРАЇНА У ПОЛІЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ XXI СТОЛІТТЯ

Проблема ідентифікації України у поліцивілізаційному дискурсі набула актуального значення завдяки двом аспектам. По-перше, Україна в 1991 році, отримавши незалежність, почала упроваджувати власну зовнішню політику. По-друге, на межі тисячоліть, після розпаду СССР відбулися епохальні зміни на міжнародній арені. На думку учених, минуле XX століття – це століття ідеологій, яке характеризується боротьбою між ідеологіями комунізму, фашизму та ліберальної демократії. Ця епоха завершилась. Тепер світ вступає в епоху, де саме культурні чинники відіграватимуть найважливішу роль у формуванні світової політики епохи глобалізаційних зрушень.

Метою нашої статті є розкрити поліцивілізаційність України як фактор та проблему соціокультурної глобалізації.

Питання, пов'язані з поліцивілізаційністю України привертали увагу як зарубіжних так і вітчизняних дослідників, зокрема Зб. Бжезінського, С. Хантингтона, Ф. Фукуями, М. Данилевського, О. Колеснікова, Н. Загладина, В. Бебика, М. Михальченко, І. Дзюби, І. Каганця, Ю. Павленко, Ю. Пахомова, Ю. Шилова та інших.

На думку М. Михальченко, українська історія і реальність не вкладається ні в "правильну" західноєвропейську, ні в євразійську, тобто російську модель розвитку. І в цьому є специфіка і проблема України як "мосту" між Заходом і Сходом, "санітарного кордону" між НАТО і Росією, "міжцивілізаційного простору" між європейською та євразійською культурою [2]. Отже, аналіз української реальності суттєво ускладнюється тим, що Україна близька і до Західної Європи, і до Євразії (Росії). Однак, і те й інше є інакшим, іншосвітоглядним відносно України як локальної цивілізації.

У контексті фактора поліцивілізаційності України, відзначимо, що всі цивілізації є в тій чи інший мірі неоднорідними, проте співвідношення цілісності та гетерогенності є різним. Так, М. Данилевський визначав цивілізацію як культурно-історичний тип, що сягнув вершини свого розвитку, А.Тойнбі – як локальні цивілізації, П. Сорокін – як великі "культурні суперсистеми". Е. Тофлер вбачає основу цивілізації не в сфері культури, а в економічному типі суспільства.

Історичні коріння західного типу формувалися під впливом античності, християнства, індивідуалізму та демократичних традицій. Східні цивілізації були сформовані під впливом мусульманства та буддизму, провідної ролі держави, домінування колективізму та бюрократії над правами особистості.

Будь-яке існування держави має просторовий і часовий виміри. Цими вимірами є її життєвийй простір, плин (життєвий шлях). Ці поняття є ключовими для розуміння та визначення національних інтересів держави, осмислення її життєвого шляху та історичного минулого, проектування майбутнього для її самоідентифікації.

Часові характеристики засвідчують інтенсивність і тривалість дій тих або інших сил у певному напрямі, а їх сукупність, упорядкована навколо конкретного суб'єкта, за схемою минуле – сучасне – майбутнє утворює його хроносферу.

Зауважимо, що нещодавній цикл публікації В. Бебика, присвячений глобальній українській цивілізації, свідчить про неперервність нашої історії, яка налічує понад 20 тисяч років і є старішою від Шумерської (+2500 р.), Єгипетської (+3000 р.), Індійської (+3500 р.), Еллінської (+4900 р.), Римської (+5200 р.) та інших класичних цивілізацій планети [1]. Про це також свідчить наявність на території України, поблизу нинішнього Мелітополя, найдавнішого на планеті релігійно-наукового комплексу Шу-Нун/Кам'яна Могила (XII – III тис. до н.е.).

Про неперервність української культури, що, на думку багатьох учених, є тотожною цивілізації, свідчить те, що її ґенеза, виникнення, становлення й розвиток відбувалися на споконвічних українських чорноземах. Завдяки просторово-географічним чинникам, сприятливим природно-кліматичним умовам з давніх часів територією України пролягали торговельно-економічні шляхи, приміром, Великий Шовковий шлях, "Шлях з варяг у греки". Україна опинилася у центрі культурно-історичних впливів та взаємовпливів.

Так, протягом тисячоліть (принаймні, від III тис. до н.е.) Північне Причорномор'я, простір між Карпатами і Кавказом був осьовим центром для творення і розвитку різних цивілізацій та протодержав (відомі з історії – Кіммерія, Скіфія, Понтійське царство, Ґотське царство та інші). Поява у IX ст. Київської Русі, що об'єднала простір між Балтикою і Чорним морем, була

квінтесенцією і закономірним результатом цих тисячолітніх геополітичних інтенцій. Визначальною культурно-цивілізаційною ознакою Київської Русі була її відкритість, синтезуюча роль щодо духовних впливів Заходу і Сходу, католицизму і православ'я, індивідуалістського і громадського соціальних архетипів, традицій раціоналізму і містицизму, таласократичного (таласократична цивілізація, тобто морська) активізму і телурократичного (суходолова цивілізація Євразії) консерватизму тощо.

За теорією видатного американського геополітика Н. Спікмена, країни Причорномор'я тисячоліттями належали до так званих "берегових земель" (Rimland) [3]. Ці країни історично були задіяні у творення "таласократичної" цивілізації, тобто цивілізації, яка ґрунтувалася на морській торгівлі і на культурно-економічних зв'язках між різними віддаленими регіонами Rimland.

Через територію, яку займає сучасна Україна, відбувалися постійні відцентрові міграції, а з міграційними хвилями створювалися етноси, які освоїли простори Євразійського континенту, північної Африки і навіть Океанії, поширювалися висока культура і дивовижні знання, якими володіли стародавні українці. Так, наприклад, упродовж усієї епохи Античності українське Причорномор'я було колосальним посередником у торгово-господарських контактах Середньо-Східної Європи із Середземномор'ям. Саме тоді грецькі колонії Криму, Боспорське царство творили фактично одну з відмінностей еллінської цивілізації. Потім, у період Середньовіччя, подібну роль у Причорномор'ї відігравали торгові факторії візантійців, хазарів, генуезців. У цьому контексті варто відзначити, що ці приморські факторії завжди здійснювали глибинний соціально-духовний, культурний вплив на життя "материкової" України, ніби пронизуючи її територію наскрізь. Наприклад, така внутрішня стратегічно важлива фортеця, як Хотин була збудована генуезцями, а це вже був вихід на Поділля і Галичину.

Таким чином, власне ця тисячолітня приналежність до *Rimland* обумовлює традиційну українську орієнтацію на Південь, на коло Середземноморської цивілізації, витворює основи для зближення Північного Причорномор'я (Понтиди – так називали елліни Причорномор'я) із сусідніми прадавніми цивілізаційними центрами – Кавказом, Анатолією (Туреччиною) і Балканами. З іншого боку, це пояснює, чому Україна завжди була відкрита до Заходу, ментальність її населення була сприйнятлива до західних впливів: Західна Європа теж формувалася у своїх основах як торгово-морська цивілізація, тому й ментально близька всім причорноморським народам. Те, що простір Причорномор'я є наближений до центру Євразії, перебуває ніби на межі між світом Суходолу (Hartlend – за термінологією геополітиків) і Rimland, а значить постійно зазнавав і зазнає впливів агресивної Євразії (від доби гунів до СРСР), зумовлює його половинчатий характер. Жителі Причорномор'я не вповні відчувають себе інтегрованими у світ

таласократичної (тобто морської) цивілізації, чим є сьогодні Захід (Америка і Західна Європа, що постали на основі морської активності і торгівлі), наполовину вони є представники телурократичної (суходолової) цивілізації Євразії.

Говорячи про цивілізаційну визначеність народів Європи, йдеться про їхню належність до католицько-протестантського цивілізаційного кола: (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Хорватія, Словенія, Литва, Латвія, Естонія), що традиційно тяжіють до Заходу і відрізняються від решти країн Європи ментальним індивідуалізмом, вищим рівнем підприємливості, громадською згуртованістю, вищім ступенем самоорганізованості, більш чіткою політичною структурованістю. Отже, вони характеризуються більш ширшою культурною спорідненістю з Заходом.

Натомість країни візантійсько-православного цивілізаційного кола (Україна, Білорусія, Румунія, Молдова, Болгарія, Сербія, Македонія, Греція, Чорногорія, Грузія, Вірменія, а також здебільшого мусульманські країни – Албанія, Боснія, Туреччина, Азербайджан і потенційно-мусульманські країни Кавказу) відчувають свою внутрішню ментальну відмежованість від Заходу. Вони зберігають більше патріархальних і консервативних форм соціального устрою, повільніше розвиваються економічно, прагнуть зберегти свою духовно-культурну самобутність супроти наступу західної маскультури, менше активні на громадському рівні, повільніше засвоюють норми демократії, їхній націоналізм має більше вибуховий характер (як реакція на чиєсь втручання ззовні) і не згуртовує належним чином ці народи на щоденному рівні. Фактично специфіка цих країн сформувалася на ґрунті Причорноморської цивілізації, яка виділялася ще в доісторичні часи (прадавність автохтонної культури народів Кавказу, Анатолії, Балкан і Північного Причорномор'я (Понтиди) є очевидною). Тому, на нашу думку, перспективою для цього надрегіону було б не відчуження від своїх традицій (як це є зараз, коли уряди і еліти цих країн похапливо наслідують західні зразки), а якраз збереження і розвиток своєї культурно-цивілізаційної самобутності, яка й може стати великим імпульсом для піднесення цілого простору.

Отже, за такої геополітичної конфігурації Україна набуває ознак проміжного стану між західноєвропейською і євразійською цивілізаціями. У цьому є певні переваги і недоліки. З одного боку Україна знаходиться у найближчому (порівняно з Росією і Білорусією) відношенні до Заходу, але водночас не є його складовою частиною. Тому під час проведення у нас економічних реформ слід враховувати вітчизняні, багато в чому відмінні від західних соціокультурні особливості нашої ментальності. Водночас Україна потенційно здатна сприймати досягнення Євро-атлантичної цивілізації більш органічно порівняно з більшістю інших країн світу, що також не належать до Євро-атлантичної цивілізації.

Поліцивілізаційність України пояснюється цілою низкою чинників. До найголовніших з них слід віднести довготривалі періоди в історії України, коли не було власної державності, окремі її частини і території належали до різних геополітичних, геоекономічних та геокультурних просторів, зокрема середземноморського, західноєвропейського та євразійського.

Історично склалося так, що долю України протягом кількох останніх століть визначали сусіди, особливо Австро-Угорщина, Польща і Росія. З часом "російський фактор" став домінуючим. Тому історичний розвиток в Україні здійснювався начебто в тому ж напрямку, як і усюди в Європі, в межах регіональних і культурних відмінностей. Водночас Україна перебувала в зоні великоросійського впливу. Політичний вплив Росії завжди був суто континентальний, спочатку звернений на Схід проти татаро-монголів, а потім нерозривно пов'язаний із нескінченними безуспішними спробами переорієнтації на Захід. Пригадаймо, що Петро І, намагаючись змінити культурні характеристики держави, насамперед домагався виходу до моря. Ось чому, між іншим, Крим для України такий важливий не стільки геополітично чи економічно, скільки в культурно-політичному контексті.

Україна розташована в Південно-Східній частині Європи, в зоні, де перетинаються три величезні геополітичні масиви – Євроатлантичний, Євразійський та Ісламський. У цьому можна бачити як певні переваги, так і величезні проблеми, але саме таке розташування, саме цей унікальний цивілізаційних простір відіграє визначальну роль у долі Української держави.

Сьогодні наша держава розбудовується за умов світової відкритості і світових впливів. Через Крим Україна безпосередньо пов'язана з мусульманським світом, завдяки геополітичному та історичному чинникам – із країнами Центральної Азії, де вона має великі перспективи для розвитку взаємовигідних відносин. З огляду на не завжди сприятливу кон'юктуру на Заході дуже важливим стає східний вектор.

У контексті зазначеного можна дійти висновку, що поліцивілізаційність України (у сучасному її розумінні) повинна передбачати відновлення власного цивілізаційного ритму, культурно-етнічної самоідентифікації українського суспільства на підставі творчо усвідомленої і модернізованої тисячолітньої національної культури, збагаченої кращими зразками сучасної глобальної цивілізації.

Список джерел та літератури:

1. Бебик В. Тисячолітня Україна: діаспори Енеїди // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Вип..12. – Київ, 2008. – С. 137 – 152. 2. М. Михальченко. Українська регіональна цивілізація. http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=13&c=56. 3. Н. Спікмен. Концепція Rimland (берегових земель) // http://www.i-u.ru/biblio/ archive/ geopolitika/2.aspx